

УДК 332.142.2:330.341.1(045)

Чайка І. В.

*асистент кафедри економіки підприємства та міжнародної економіки,**Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ*

E-mail: ira-kpchikva@rambler.ru

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ ЇХ ДЕПРЕСИВНОСТІ

У статті запропонована модель інноваційного розвитку депресивних територій. Виявлено, що саме інноваційна діяльність є головним джерелом як подолання депресивності аграрних територій, так і подальшого суспільного прогресу. Визначено методи прямого і непрямого стимулювання ведення інноваційної діяльності. Зауважено, що для розвитку депресивних аграрних територій необхідним є створення на інноваційній основі потужної виробничої бази за участю інвестиційного капіталу, в основі якої повинні бути передові технології, новітня техніка, організаційні та управлінські нововведення. Наголошено, що одним із вирішальних факторів, які визначають розвиток інноваційно-активного середовища депресивного регіону, відповідно до теорії «дифузії нововведень» є територіальна близькість до так званих «точок зростання». Розроблено модель активізації інноваційної діяльності на депресивних територіях. Наведено ключові фактори (детермінанти), які визначають потенціал інноваційного розвитку території. Відмічено, що проведення кластерної політики з метою усунення асиметричності соціально-економічного розвитку регіонів в Україні зумовлене можливістю розв'язання проблем економічного розвитку депресивних територій. Сформовано основні етапи інноваційного розвитку депресивних територій.

Ключові слова: інноваційний розвиток, депресивна територія, «точки зростання», потенціал, кластерна політика.

Постановка проблеми. Ефективність реформування будь-якого регіону країни, його структурні перетворення з якісним оновленням товаровиробництва, ринкової і соціальної інфраструктури формування сучасного і майбутнього конкурентоздатного середовища неможливе без відповідних капіталовкладень, розробки і реалізації науково обґрунтованих програм і конкретних проектів трансформацій, їх моделювання за

оціночним критерієм приросту реального ефекту – зростання валового внутрішнього продукту та національного доходу у розрахунку на одну особу.

За сучасних умов орієнтації економіки України на подолання міжрегіональної диспропорції надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційної діяльності, оскільки без цього неможливим є здійснення прогресивних структурних зрушень, суттєве оновлення реального сектора економіки, подолання депресивності й загалом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку як окремого регіону, так і держави загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню депресивних аграрних територій приділяли увагу такі вчені, як Гранберг А.Г. [2], Качан Є.П. [4], Шевчук Я. В. [9]; інноваційному розвитку депресивних аграрних територій Матвеева Л. Г., Чернова О.А. [3], Чучіна І.М. [8], Хірука М. [10]; оцінці інвестиційної привабливості Бланк І.А. [1], Сталінська Е. [5], Тумусов Ф.С. [6], Уманець Т. В. [7].

Беручи до уваги те, що наукових напрацювань за даною темою достатньо багато, тим не менше слід акцентувати увагу на питаннях, котрі залишаються недостатньо розробленими і не вирішеними як у теоретичному, так і в практичному аспектах. До таких слід віднести саме інноваційний розвиток депресивних аграрних територій.

Формування цілей статті. Основною ціллю статті є дослідження інноваційного розвитку аграрних територій як фактора подолання їх депресивності.

Виклад основного матеріалу. Щоб інноваційна діяльність була ефективною вона мусить бути керованою, і саме вона є прерогативою інноваційної політики.

Сучасна інноваційна політика – це сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-побутових і інших заходів, пов'язаних із просуванням нової чи поліпшеної продукції на ринок збуту. Інноваційна політика в широкому розумінні поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління. Вона торкається всього соціально-економічного середовища, включаючи виробництво, банки, науково-технічні кадри, рівень науково-технічної грамотності населення країни [4].

В розвинутій, економічно незалежній державі науково-технічна політика набуває рис стратегії розвитку на найближчу й подальшу перспективу, підкоряючи собі структурну та інвестиційну політику. Економічна політика орієнтується на формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, коли підвищення соціально-економічного розвитку регіону досягається за рахунок зростання знань. Інноваційна діяльність тісно пов'язана з інвестиційною, тобто сукупністю практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інноваційна діяльність визначається як одна із

форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу. З іншого боку, інвестиції – державні, приватні, іноземні чи спільні – створюють матеріальну основу для інновацій. Інноваційна діяльність, пов'язана з капітальними вкладеннями в інновації, називається інноваційно-інвестиційною [8, с. 165].

Як правило, саме інвестиція є безпосереднім носієм інновації, отже, реалізація інноваційної політики в несприятливому інвестиційному кліматі практично неможлива.

На даний момент не викликає сумніву той факт, що саме інноваційна діяльність є головним джерелом як подолання депресивності аграрних територій, так і подальшого суспільного прогресу. У розвинутих країнах більше половини підприємств займаються інноваційною діяльністю. Такий активний розвиток інноваційної діяльності можливий лише за активної державної підтримки. Тому державна політика розвинутих країн світу в інноваційно-інвестиційній сфері включає методи прямого і непрямого стимулювання.

До прямих методів належать:

- надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що здійснюють наукові розробки;
- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств;
- створення наукової інфраструктури в регіонах;
- у рамках більшості урядових відомств існують різноманітні програми, спрямовані на підвищення інноваційної активності бізнесу;
- створення спеціальних науково-технічних зон із режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

До непрямих належать:

- податкові пільги та інвестиції, що здійснюють в інноваційну сферу;
- розвиток науки та системи вищої освіти;
- законодавчі норми, які стимулюють науково-дослідну активність.

Актуальним і необхідним завданням у реалізації економічного піднесення держави та розвитку депресивних аграрних територій є створення на інноваційній основі потужної виробничої бази за участю інвестиційного капіталу, в основі якої повинні бути передові технології, новітня техніка, організаційні та управлінські нововведення.

Досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку депресивних

територій неможливе без ефективної структурно-інвестиційної політики перебудови економіки з метою створення сприятливого інвестиційного клімату. Однак, в умовах значного дефіциту внутрішніх фінансових ресурсів в Україні актуальним також стає формування виваженої політики залучення іноземних інвестицій, які б забезпечили інноваційну основу розвитку, а не сприяли б подальшій структурній деформації національного виробництва.

Інвестиційна та інноваційна діяльність була, є й буде завжди вирішальним чинником усієї економічної політики держави. Без неї не вдасться швидко подолати міжрегіональні диспропорції, вийти на рубежі сталого економічного зростання, приросту соціального ефекту, збалансованості макроструктури, підвищення оплати праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності, що є могутнім каталізатором загальноекономічного піднесення і прогресивних зрушень.

Безумовно, треба значно активізувати розробку й застосування новітніх технологій, і насамперед у сферах, визначених як загальнодержавні пріоритети (енергетика, агропродовольчий комплекс, новітні технології, наука, освіта, охорона здоров'я). Для цього треба спрямувати фундаментальну і прикладну науку, науково-технологічні комплекси і машинобудівну промисловість на створення саме таких конкурентоспроможних технологій під замовлення споживачів.

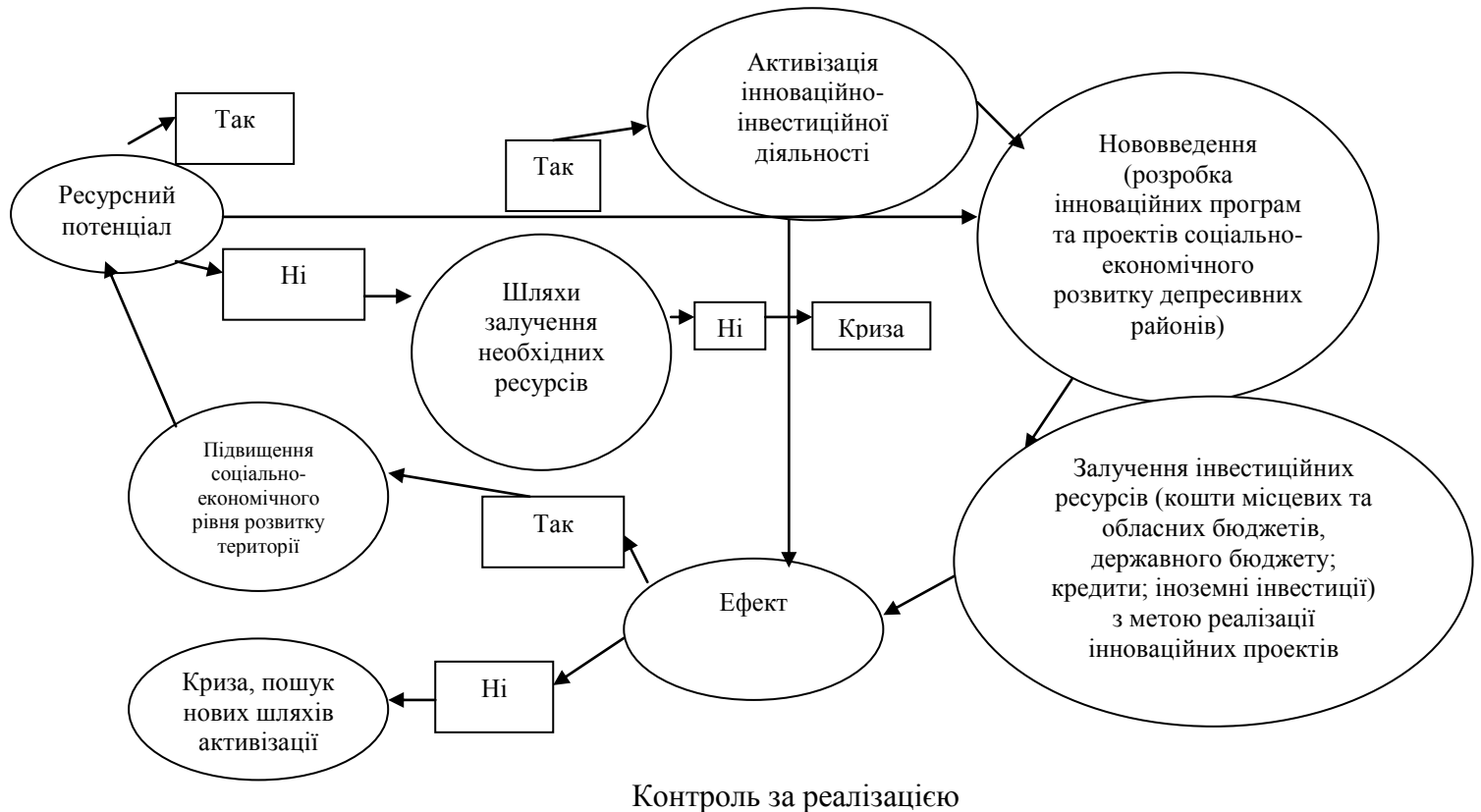
Забезпечення збалансованості розвитку економіки країни може бути досягнуто лише в разі максимально повного залучення в процеси модернізації та інноватизації економіко-ресурсного потенціалу регіонів. Особливої гостроти дане питання набирає для регіонів, що мають значну деформацію внутрішньорегіональних пропорцій і які характеризуються наявністю в їх складі депресивних територій.

Одним із вирішальних факторів, що визначають розвиток інноваційно-активного середовища [9, с. 96; 10, с.24] депресивного регіону, відповідно до теорії «дифузії нововведень» є територіальна близькість до так званих «точок зростання». На жаль, в більшості випадків, території, суміжні з «точками росту», є постачальниками ресурсів для промислових центрів. Як показують дослідження, територіальна близькість визначає не інноваційну, а сировинну і транзитну траєкторію розвитку периферійних міст, яка супроводжується міграцією висококваліфікованих кадрів і капіталу в «точки росту».

На основі вищевикладеного, нами розроблено модель активізації інноваційної діяльності на депресивних територіях (мезорівень) (рис.1.1).

Можна стверджувати, що розвиток економіки депресивного регіону в аспекті стратегічного управління його консолідованим ресурсним потенціалом є необхідною умовою активізації процесів реалізації регіональних інноваційно-інвестиційних проектів, що забезпечить розвиток периферійних територій за рахунок дифузії нововведень з полюсів економічного зростання.

Створення сприятливих умов

Контроль за реалізацією

Рис.1.1 Модель активізації інноваційної діяльності на депресивних територіях

Джерело: Розроблено автором

За відсутністю необхідних ресурсів (трудових, матеріальних) потрібно здійснити пошук можливих шляхів їх залучення. Зрозуміло, що при відсутності таких шляхів територія залишається зі статусом депресивної. Якщо при оцінці ресурсного потенціалу району виявлена його забезпеченість, то лише в такому випадку можлива інноваційна активність території. Це проявляється у розробці інноваційних програм та проектів розвитку депресивних районів. Далі необхідно здійснити оцінку інвестиційної привабливості території [1, 6, 7]. Для оцінювання інвестиційної привабливості регіонів О. Сталінська пропонує використовувати матричний метод і такі показники, як: чисельність населення; зростання виробництва; освоєння інвестицій; фінансові

результати; експорт; кредиторську заборгованість; рівень заробітної плати; заборгованість в оплаті праці [5, с. 69].

Після отримання грошових коштів має відбуватись обов'язковий контроль за реалізацією інноваційних проєктів. Кінцевою метою інноваційної активізації є отримання ефекту (як позитивного, так і негативного). При невдалій реалізації інноваційного проєкту (негативний ефект) територія залишається зі статусом депресивної. При отриманні позитивного ефекту відбувається покращення соціально-економічного розвитку території та підвищення її життєвого рівня.

Але на кожному етапі спостерігається необхідність цілеспрямованої державної підтримки, яка орієнтується на регіональні пріоритети.

При цьому важливо враховувати, що універсальних моделей для використання всіма регіонами не існує, кожна територія повинна адаптувати власну модель соціально-економічного розвитку, відповідну потенціалу і реальним умовам і особливостям даної території. Однак відсутність системного підходу в процесі їхньої розробки в поєднанні з відсутністю налагодженої законодавчої бази істотно ускладнює і уповільнює їх реалізацію.

На наш погляд, ключовими факторами (детермінантами), які визначають потенціал інноваційного розвитку території, є такі:

- наявність ресурсів модернізації, до яких, зокрема відносяться трудові ресурси, інвестиційні ресурси, науково-технічний і інтелектуальний потенціал;
- наявність сприйнятливості соціально-економічної системи регіону (території) до модернізаційних перетворень;
- рівень розвитку соціальної та інноваційної інфраструктури, що забезпечує суб'єкти господарювання необхідними ресурсами (рис.1.2).

Наведені фактори мають як позитивний вплив на інноваційний розвиток депресивних територій, так і носять обмежуючий характер.

Крім того, важливим позитивним чинником модернізації економіки територій може стати «закріплення» тут інноваційно-активної молоді. На наш погляд, забезпечення інноваційного розвитку економіки депресивної території передбачає визнання молоді основним стратегічним ресурсом. При такому підході принципово важливим базисом є створення умов привабливості цих територій як сфери життєдіяльності.

У комплексі факторів, що визначають залучення та збереження кваліфікованих кадрів, можна виокремити такі: забезпеченість житлом, постійне водопостачання,

тепло- та енергозабезпечення; рівень транспортного обслуговування.

Рис.1.2 Фактори зростання та стримання інноваційного розвитку депресивних територій

У зв'язку з цим необхідно забезпечити якісне поліпшення рівня життя населення, включаючи поліпшення житлових умов і комунального обслуговування населення; забезпечення оснащення життєвого простору сучасної транспортної, енергетичної, інженерно-технічної та ділової інфраструктурою; створення необхідних умов для культурного та інтелектуального розвитку молоді.

Не менш важливою умовою, що сприяє формуванню факторів, які мають позитивний вплив на інноваційний розвиток економіки депресивних територій є забезпечення інтеграційних зв'язків різних форм бізнесу, а також науки та бізнесу. Інституційно оформлена взаємодія на взаємовигідних умовах великого та малого бізнесу сприятиме досягненню прийняттого рівня модернізації виробничо-господарської діяльності в більш короткі терміни, забезпечення лідерських позицій територіальної економіки. Важливе значення також має проведення інституційних перетворень, спрямованих на створення зв'язку «наука – бізнес».

Практичне вирішення завдання інституціоналізації процесів інтеграції науки та бізнесу бачаться в створенні кластерних структур.

Для ефективної реалізації регіональної політики важливим є введення до поняття кластера його територіальної складової та виокремлення «просторових кластерів», до яких зараховують міжрегіональні, регіональні, транскордонні та локальні кластери [2]. Світова практика формування кластерів має приклади просторових кластерів як за участю владних структур, так і без їхньої участі. На нашу думку, досягнення цілей збалансованого економічного зростання економіки України можливе лише за умови обов'язкової участі представників органів влади (як державного, так і регіонального рівня) у формуванні міжрегіональних кластерів. Адже, передумови переходу до моделі «просторової кластеризації» формуються насамперед у процесі конкретної взаємодії бізнесу та органів влади, тобто в точках перетину корпоративних, державних і регіональних інтересів.

Проведення кластерної політики з метою усунення асиметричності соціально-економічного розвитку регіонів в Україні зумовлене можливістю розв'язання проблем економічного розвитку депресивних територій через:

- сприяння розвитку та підвищення інноваційного потенціалу малих і середніх підприємств, які в основній масі формують потенціал розвитку цих територій;

- акцент на мікроекономічному підході, що дає змогу враховувати особливості розвитку та розробляти ефективні адресні програми щодо прискорення розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств на базі не успадкованих (природні ресурси тощо, яких може і не бути у відсталому регіоні), а передусім новостворених факторів виробництва (висококваліфікована робоча сила, доступна інфраструктура тощо) та поглиблення кооперації між підприємствами для підвищення продуктивності праці;

- реалізацію кластерної політики, яка ґрунтується на ефективній взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, бізнес-структурами та науково-освітніми закладами [3, с. 87].

Висновки. Таким чином, побудова інноваційного розвитку депресивних територій передбачає необхідність формування наступних основних етапів:

- розробка та впровадження механізмів, що забезпечують ефективне використання наявного ресурсного потенціалу в інтересах розвитку даної території;

- створення умов для ініціювання та стимулювання модернізації виробничо-господарської діяльності, в тому числі на основі стимулювання інтеграції малого і

великого бізнесу у формі кластерних структур;

- формування особливого прошарку інноваційно-активного населення – підприємців, які є носіями нововведень і мають активний попит на фактори виробництва;

- створення умов для закріплення інноваційно-активної частини населення, в тому числі через розвиток соціокультурного середовища, підвищення привабливості занедбаних територій як сфери життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк – К.: Эльга-Н, 2006. – 546 с.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Уч. для вузов – 3-е изд./А.Г. Гранберг – М.: ГУВШЭ, 2003. – 495 с.
3. Матвеева Л. Г., Чернова О. А. Моделирование процессов управления ресурсными потоками в целях развития периферийных территорий // TERRA ECONOMICUS. – 2013. – №3. – С.84-88.
4. Регіональна економіка: підручник / [Є. П. Качан]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с.
5. Сталинская Е. Оценка инвестиционной привлекательности регионов Украины / Е. Сталинская // Економіст. – 2003. – №9. – С. 68-72.
6. Тумусов Ф.С. Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика / Ф.С.Тумусов – М.: «Экономика», 1999. – 272 с.
7. Уманець Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т. В. Уманець // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. - С. 133-146.
8. Чучіна І.М., Приз Н.Ю. Інноваційно-інвестиційна політика України в умовах ринкової економіки / І.М.Чучіна, Н.Ю. Приз // Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. - № 2 (61). - Частина 1. – 2010. - С.165-168.
9. Шевчук Я. В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрями санації (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).– Львів, 2008.– 133 с.
10. Hirooka M. Innovation Dynamism and Economic Growth. A Nonlinear Perspective. Cheltenham, UK. – Northampton, MA: Edward Elgar, 2006.

References

1. Blank, Y. A. (2006). *Investytsyonnyi menedzhment [Investment management]*. Kiev: Elha-N [in Ukrainian].
2. Hranberh, A.H. (2003). *Osnovy rehyonalnoi ekonomyky [Bases of regional economy]*. Moskva: HUVShE [in Russian].
3. Matveeva, L. H. & Chernova, O. A. (2013). Modelyrovanye protsessov upravleniya resursnymi potokamy v tseliakh razvytyia peryferynykh terrytoryi [Design of management processes by resource streams for development of peripheral territories]. *Terra Economicus*, 3, 84-88 [in Russian].
4. Kachan, Ye. P. (2008). *Rehionalna ekonomika [Regional economy]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
5. Stalynskaia, E. (2003). Otsenka investytsyonnoi pryvlekatelnosti rehyonov Ukrainy [Estimation of investment attractiveness of regions of Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 9, 68-72 [in Ukrainian].
6. Tumusov, F. S. (1999). *Investytsyonnyi potentsyal rehyona: teoriya, problemy, praktyka [Investment potential of region: theory, problems, practice]*. Moskva: Ekonomyka [in Russian].
7. Umanets, T. V. (2006). Otsinka investytsiinoi pryvablyvosti rehionu za dopomohoiu intehralnykh indeksiv [An estimation of investment attractiveness of region is by means of integral indexes]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economy and prognostication*, 4, 133-146 [in Ukrainian].
8. Chuchina, I.M. & Pryz, N.Iu. (2010). Innovatsiino-investytsiina polityka Ukrainy v umovakh rynkovoï ekonomiky [Innovative-investment politics of Ukraine is in the conditions of market economy]. *Visnyk KDU imeni Mykhaila Ostrohradskoho – Bulletin of KSU named Michael Ostrogradskii*, 2 (61), 165-168 [in Ukrainian].
9. Shevchuk, Ia. V. (2006). Depresyvni terytorialni suspilni systemy: kryterii vyznachennia ta napriamy sanatsii [Depressive territorial social system: the criteria for determining the direction and sanitation]. *Seriia «Problemy rehionalnoho rozvytku» – Series "Problems of regional development"*, 133 [in Ukrainian].
10. Hirooka, M. (2006). Innovation Dynamism and Economic Growth. A Nonlinear Perspective. Cheltenham, UK. – Northampton, MA: Edward Elgar [in English].

ЧАЙКА И. В. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ АГРАРНЫХ ТЕРРИТОРИЙ КАК ФАКТОР ПРЕОДОЛЕНИЯ ИХ ДЕПРЕССИВНОСТИ

В статье предложена модель инновационного развития депрессивных территорий. Выявлено, что именно инновационная деятельность является главным источником как преодоления депрессивности аграрных территорий, так и дальнейшего общественного прогресса. Определены методы прямого и косвенного стимулирования ведения инновационной деятельности. Замечено, что для развития депрессивных аграрных территорий необходимо создание на инновационной основе мощной производственной базы с участием инвестиционного капитала, в основе которой должны быть передовые технологии, новейшая техника, организационные и управленческие нововведения. Отмечено, что одним из решающих факторов, определяющих развитие инновационно-активной среды депрессивного региона, согласно теории «диффузии нововведений» является территориальная близость к так называемым «точкам роста». Разработана модель активизации инновационной деятельности на депрессивных территориях. Приведены ключевые факторы (детерминанты), которые определяют потенциал инновационного развития территории. Отмечено, что проведение кластерной политики с целью устранения асимметрии социально-экономического развития регионов в Украине обусловлено возможностью решения проблем экономического развития депрессивных территорий. Сформированы основные этапы инновационного развития депрессивных территорий.

Ключевые слова: инновационное развитие, депрессивная территория, «точки роста», потенциал, кластерная политика.

CHAYKA I. INNOVATIVE AGRICULTURAL DEVELOPMENT AREAS AS A FACTOR OF POVERTY DEPRESSION

In the article the model of innovative development of depressed areas. Revealed that innovation is the main source of how to overcome depression agricultural areas and further social progress. Defined methods of direct and indirect incentives driving innovation. Notes that the development of depressed agricultural areas is essential to create innovation based on strong manufacturing base with the participation of investment capital, the basis of which must be advanced technology, modern equipment, organizational and managerial innovation. Emphasized that one of the decisive factors that determine the development of innovation-active environment of depressed regions, according to the theory of "diffusion of innovations" are territorial proximity to the so-called "points of growth". The model of activation of

innovative activity in depressed areas. The key factors (determinants) that define innovation potential of the area. It is noted that the cluster of policies to eliminate the asymmetry of socio-economic development in Ukraine caused by the ability to solve problems of economic development of depressed areas. formed main stages of innovation development of depressed areas.

Keywords: innovative development, depressed areas, "points of growth" potential, cluster policy.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2016 р.

Авторська довідка

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Чайка Ірина Вікторівна	Chayka Irina
Науковий ступінь/ Scientific degree	-	-
Вчене звання/ Scientific rank	-	-
Посада/ Position	асистент кафедри економіки підприємства та міжнародної економіки	assistant of department of economy of enterprise and international economy
Установа/ Establishment	Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ	Vinnitsia Institute of Trade and Economics of KNUTE